

MAREK RODZIK

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych

ORCID: 0000-0001-7436-2408

Polskie Dokumenty Dyplomatyczne

1980 styczeń–czerwiec, red. P. Długołęcki, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych [PISM], Warszawa 2018, LXXIV + 1048 ss.

1980 lipiec–grudzień, red. P. Długołęcki, PISM, Warszawa 2020, LXXII + 1024 ss.

1981 styczeń–czerwiec, red. P. Długołęcki, PISM, Warszawa 2021, LXXXII + 1090 ss.

1981 lipiec–grudzień, red. P. Długołęcki, PISM, Warszawa 2022, LXXXVII + 1092 ss.

Wydawana przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych seria „Polskie Dokumenty Dyplomatyczne” (PDD) wzbogaciła się w ostatnich pięciu latach o kolejne cztery tomy pod redakcją Piotra Długołęckiego. Obejmują one lata 1980–1981, a zatem okresy: styczeń–czerwiec 1980¹, lipiec–grudzień 1980, styczeń–czerwiec 1981 oraz lipiec–grudzień 1981 r. Oznacza to, że seria PDD liczy już 29 tomów.

Dzięki wspomnianym woluminom zainteresowani czytelnicy i badacze stosunków międzynarodowych zyskali uporządkowaną, solidną bazę źródłową dotyczącą bezpośredniej genezy i przebiegu kluczowego na ówczesnej scenie międzynarodowej polskiego kryzysu. W zaawansowanym stadium przygotowania pozostaje natomiast redagowany przez prof. Małgorzatę Ruchniewicz tom za rok 1982, którego wydanie domknie chronologicznie zagadnienie polskiego kryzysu w ramach serii PDD.

Podstawę źródłową omawianych tomów stanowią dokumenty wyselekcjonowane w wyniku kwerend obejmujących przed wszystkim zasoby Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Archiwum Akt Nowych. W rezultacie opublikowano odpowiednio: 513 dokumentów za styczeń–czerwiec 1980, 527 za lipiec–grudzień 1980, 526 za styczeń–czerwiec 1981 i 545 za lipiec–grudzień 1981 r.

W okresie objętym recenzowanymi tu tomami odprężenie między stronami zimnej wojny, którego najbardziej wymownym symbolem było podpisanie w 1975 r. w Helsinkach *Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, dobiegało końca. Na początku 1979 r. wyraziło się upadkiem proamerykańskiego szacha Iranu Mohammada Rezy Pahlawiego², a w grudniu – początkiem sowieckiej interwencji w Afganistanie. Wkrótce jednak najważniejszym elementem kolejnej odsłony zimnej wojny stały się wydarzenia w Polsce z lat 1980–1981. Strajki, powstanie i aktywność NSZZ „Solidarność”, wydarzenia bydgoskie w marcu 1981 r., rosnące zniecierpliwienie państw bloku wschodniego destabilizacją stosunków wewnętrznych w PRL, a zwłaszcza coraz wyraźniej rysujące się zagrożenie zbrojną interwencją Moskwy i wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r.

- 1 Omówienie tomu: M. Furdyna, *1980 (styczeń–czerwiec)*, red. Piotr Długołęcki, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2018 („Polskie Dokumenty Dyplomatyczne”, 25), LXXIV + 1048 ss., „Sprawy Międzynarodowe” 2019, nr 1, s. 275–277.
- 2 Zob. J. Vaisse, *Zbigniew Brzeziński. Strateg imperium*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2022, s. 438–445.

sprawiły, że PRL stawała się centrum uwagi w rywalizacji Zachodu ze Wschodem.

Dokumenty opublikowane w tomie PDD za styczeń–czerwiec 1980 r. ilustrują pogłębiający się kryzys gospodarczy PRL, który skutkowało położeniem nacisku na dyplomację ekonomiczną – zabiegami o kredyty i poprawienie ujemnego bilansu handlowego. Międzynarodowe reperkusje sowieckiej interwencji w Afganistanie czy zorganizowanie w Wilanowie nieprzekładającego się na praktyczne rezultaty spotkania prezydenta Francji z sekretarzem generalnym KC KPZR, a także stosunki ze Stolicą Apostolską, nabierające nowej dynamiki po wybraniu kard. Karola Wojtyły na papieża w 1978 r., stanowiły jedno z najbardziej istotnych wydarzeń, które można szczegółowo prześledzić w opublikowanej dokumentacji źródłowej.

Tom dotyczący drugiego półrocza 1980 r. zawiera dokumenty, które w sposób szczególny przedstawiają zarówno pogarszającą się sytuację gospodarczą PRL i dalsze dyplomatyczne starania na rzecz jej poprawy, jak też rosnący wpływ wydarzeń wewnętrznych na politykę zagraniczną. Koniec dekady gierkowskiej, kolejne strajki, powstanie NSZZ „Solidarność” i kwestia ewentualnej sowieckiej interwencji zbrojnej w Polsce przekładały się na charakter i pole manewru dyplomacji PRL w tym okresie.

Tom za styczeń–czerwiec 1981 r. przynosi badaczom źródła, które ukazują, jak dalece polityka krajowa tego okresu oddziaływała na stosunki zewnętrzne. Międzynarodowa działalność NSZZ „Solidarność”, którą władze z umiarkowaną skutecznością starały się kontrolować, oznaczała przełamanie monopolu państwa w tym obszarze. Nakładały się na to obawa przed interwencją zbrojną ZSRR oraz szerszy kontekst stosunków na linii Zachód–Wschód: nieprzynoszące zakładanych rezultatów rozmowy KBWE w Madrycie czy brak postępów w wiedeńskich rokowaniach rozbrojenio- wych. Dla dyplomacji PRL istotnym elementem polityki zagranicznej pozostawały w tym okresie relacje z Watykanem. Duża część aktywności międzynarodowej była odpowiedzią na stale pogarszającą się sytuację gospodarczą państwa.

Ostatni z omawianych tomów, obejmujący okres od lipca do grudnia 1981 r., wprowadza do obiegu naukową dokumentację ilustrującą kontynuowanie trendów widocznych w źródłach z kilkunastu poprzednich miesięcy: aktywność międzynarodową obliczoną na zahamowanie pogłębiającego się kryzysu gospodarczego, nieprzynoszące oczekiwanych wyników starania władz PRL o ograniczenie międzynarodowej działalności

NSZZ „Solidarność”, coraz bardziej realną perspektywę interwencji ZSRR oraz próby uspokajania państw bloku wschodniego co do kontroli sytuacji wewnętrznej w Polsce i wpływania na zachodnie stolice, by uznały rozwiązanie napięcia między władzą a opozycją za wyłączną domenę Warszawy. Najważniejszym wydarzeniem dokumentowanego okresu było wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego. Opublikowane źródła stanowią istotny punkt odniesienia dla badań nad jego międzynarodowymi konsekwencjami dla PRL oraz w ogóle dla ówczesnych relacji Zachodu ze Wschodem.

We wszystkich czterech omawianych tomach uwzględniono ponadto aktywność Polonii (zwłaszcza w kontekście powstania i ożywionej działalności międzynarodowej NSZZ „Solidarność”), a ilustracyjnie także pracę placówek dyplomatycznych, które były mniej istotne dla głównych kierunków polityki zagranicznej PRL, co wpisuje się w założenia serii PDD, mającej przedstawiać całokształt polityki zagranicznej danego okresu. Każdy z tomów zawiera ponadto wstęp, listę dokumentów, wykaz skrótów, rozbudowane indeksy rzeczowy i osobowy, a także aneksy z wykazem ważniejszych umów dwustronnych zawartych przez PRL i strukturę MSZ w danym okresie. W tomie dotyczącym drugiego półrocza 1981 r. znalazła się ponadto dokumentacja związana z zawieszeniem działalności części placówek dyplomatyczno-konsularnych oraz zmianami regulaminowymi i organizacyjnymi w MSZ po wprowadzeniu stanu wojennego.

Niedługo przed ukazaniem się tomu 28 zmarł współtwórca i wieloletni redaktor naczelny serii prof. Włodzimierz Borodziej, którego merytoryczny wkład zaznaczył się na różnych etapach prac przy każdym z omawianych woluminów. Zasługi Profesora dla serii są nieocenione. Jak napisał redaktor naukowy we wstępie do tomu dotyczącego pierwszego półrocza 1981 r.: „W wyniku zaangażowania prof. Borodzieja seria PDD stała się trwałym elementem badań nad historią polskiej dyplomacji, dorównując seriom istniejącym od lat w krajach zachodnich i wypełniając lukę w polskiej literaturze naukowej”.